

Projectteksten Structuralisme in Amersfoort, Leusden en Hoevelaken

LTS De Koppel/Het Element, 1969-78/1983

Hooglandseweg-Noord 55, Amersfoort

Jan Verhoeven

De eerste ontwerpen voor de voormalige LTS aan De Koppel, net buiten de historische binnenstad, dateren uit 1959. Mette Zahle c.s. schrijft: 'De opdracht was oorspronkelijk verleend aan D. Zuiderhoek (1911-1993) en Ingenieursbureau Dwars, Heederik en Verhey N.V., beide te Amersfoort. Verhoeven werd eerst genoemd als medewerker van Zuiderhoek maar stelde in een brief dat hij deze alleen als supervisor kon aanvaarden.' De architect dankte deze grote opdracht aan het begin van zijn carrière mede aan zijn vader, die in het bestuur van deze school zat.

Het schoolgebouw bestond aanvankelijk uit slechts één bouwlaag met lokalen ter weerszijden van een brede gang. Deze is opgezet als een echte binnenstraat en bevat in het midden ook de toiletblokken en andere subruimten en de brede trappen naar de tussenvloeren en de tweede verdieping, die in de tweede fase is gebouwd. Deze bouwlaag heeft een smallere corridor, zodat de school een trapsgewijze doorsnede heeft die wordt bekroond door de zeven volumes met bovenlichten boven de corridor, die ook de trappen aanlichten.

De kolomstructuur van het gebouw is bepalend geweest voor het gevelbeeld. Zichtbare wit geschilderde betonnen kolommen en gevelbalken geven de gevels een strak ritme, de invulling met een donkerder betonsteen pas goed bij het zakelijke ontwerp. De kozijnen met de vele beweegbare ramen dragen bij aan het grafische karakter van de gevels. Hier is sprake van structuralisme in een ongekunstelde, rationele vorm die goed past bij het technische onderwijs dat hier gegeven wordt.

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

DHV Hoofdkantoor, 1967-70

Laan 1914 35, Amersfoort

David Zuiderhoek

Het hoofdkantoor van DHV is één van de meest geslaagde kantoortuinen in ons land. Het dateert uit de jaren 1967-70, dezelfde periode waarin ook het bekende gebouw van Centraal Beheer door Herman Hertzberger werd ontworpen, maar het vertoont hiermee grote verschillen. Bij DHV geen zware vierkante betonstructuur maar een luchtig, driehoekig patroon van kolommen met zeshoekige vloervelden en vliesgevels, en een centrale ingangshal, groot genoeg om alle medewerkers bijeen te laten komen of bijvoorbeeld concerten te geven.

David Zuiderhoek had niet zulke hoogdravende maar wel duidelijke ideeën over de kantoor-tuin. Zo zei hij in 1971 in een interview in het tijdschrift Plan: 'Het pluspunt is voor mijn gevoel de communicatie; het gaat mij erom dat in zo'n ruimte een gemeenschap kan ontstaan. Een dik woord, een pontificale uitspraak eigenlijk, maar toch... Zoiets als een gemeenschap in ons verkommerde, verschaalde wereldje. Iedereen is geïsoleerd in z'n werk; 't is een soort vreugde in blik, verpakt. Als je de mensen in hun werk een stuk gemeenschapsgeluk kunt geven, wel, dan moet je dat technisch maar mogelijk maken.'

Op basis van deze gedachten heeft Zuiderhoek samen met de Bouwkundige Dienst DHV deze 'Grossraum' ontworpen. Ze ligt aan de zuidkant van de stad, in een bosachtig gebied. Het gebouw bestaat uit een deel met twee en een deel met drie verdiepingen, gekoppeld door de centrale hal. Hierin liggen een rechte trap en een spiltrap rond een lift. De drie verdiepingvloeren van elk 2.000 m² en bestemd voor in totaal 600 medewerkers zijn split-level ten

opzichte van elkaar geplaatst met vides ertussen. Hierdoor is er sprake van lange doorzichten, mede dankzij de transparante balustrades van roestvrij staal kippengaas.

De zeshoekige structuur komt ook in de gevel tot uitdrukking en lijkt op een meanderende reeks van erkers die fungeren als vanzelfsprekende aanleidingen voor werkplekken. Zuiderhoek zegt verder over zijn ontwerp, geheel in de geest van de jaren 70: 'Ik ben nogal gehecht aan dit gebouw, haast omdat 't geen architectuur is. En laten we eerlijk zijn, is 't niet de grootste opgave voor de architect om zoveel mogelijk terug te treden?' Hierdoor is het DHV hoofdkantoor het meest 'stedenbouwkundige' gebouw van Zuiderhoek geworden: een verzameling van grotere en kleinere plekken binnen een gevelscherf dat de bosrijke omgeving tot diep in het gebouw voelbaar maakt.

Een kleine 40 jaar later bleek het kantoorgebouw technisch en energetisch gezien aan renovatie toe te zijn. Aan de kantoortuin zelf hoefde niets veranderd te worden, die bleef onverminderd geliefd bij de medewerkers. De houten enkelglas gevel moest uiteraard vervangen worden door dubbel glas maar dat extra gewicht konden de vloeren niet zonder meer dragen. Door de verwarming bestaande uit fancoil-units in de dichte borstwering te vervangen door inductie-units aan de plafonds, werd dubbele beglazing in aluminium profielen alsnog mogelijk en kon ook de borstwering van glas worden voorzien. De verschijningsvorm van het gebouw is er door de gehele glazen gevels zelfs nog beter op geworden, met dank aan architect Roel Brouwers. (Bron: Max Cramer, Johan Galjaard, Anton Groot, Dorothee Segaar-Höweler: David Zuiderhoek, Componist van de ruimte, 1911-1993, Uitgeverij Thoth, Bussum, 2017)

Dubbel woonhuis, 1972-1975

Uilenspiegelstraat 5-7, Amersfoort

Leo Heijdenrijk

In een straat met tweekappers in de wijk Schothorst valt het dubbele woonhuis van Leo Heijdenrijk beslist op. Allereerst door de houten puiconstructie van de voorgevel met de zwarte kozijnen en panelen, oorspronkelijk bestaande uit horizontale schroten. Ook de draairamen die zijn uitgevoerd als dichte, rood geverfde panelen met één of twee patrijs-poorten zijn opvallende elementen. Ten slotte is ook de doorsnede niet alledaags met de afgetopte nok en het deels platte dak aan de achterzijde.

Aan de voorzijde zijn de lage ramen van het souterrain zichtbaar, aan de achterzijde grenst de woonkamer aan de tuin. Deze oplossing is mogelijk dank het split-level, het verspringen van de bouwlagen met een halve verdiepinghoogte. Via een open trappenhuis halverwege de woning, onder het platte deel van de kap, zijn alle vertrekken bereikbaar.

Hoofdkantoor Flåkt, 1972-74

Uraniumweg 23, Amersfoort

P.J. Gerssen

Het complex ligt op bedrijventerrein De Isselt, aan de westkant van Amersfoort. Het kavel strekte zich oorspronkelijk uit over de gehele afstand tussen de Heliumweg en de Argonweg, tegenover een royale waterpartij. Het kantoordeel staat zelf ook in een vijver en rijst via kolommen op uit het water. De achtergrond wordt gevormd door een laag bedrijfsgebouw over vrijwel de gehele diepte van het kavel. De rest van het kavel was grotendeels ingericht als park maar bestaat nu uit een parkeerterrein. Opdrachtgever was Flåkt, een Zweeds bedrijf in luchtcirculatie systemen. De volgende gebruiker was de firma Crop, accountants en financiële

adviseurs, die het gebouw in 2000 verlieten. Sindsdien staat het leeg, hoewel de naam van de laatste gebruiker nog steeds het gebouw siert.

Jertske Pasman heeft als voormalig bestuurslid van Siësta (Stichting Industrieel Erfgoed in de Stad Amersfoort) het gebouw eind 2016 op de gemeentelijke monumentenlijst weten te krijgen maar de leegstand heeft het gebouw geen goed gedaan. In een interview met Iris van den Boom vertelt Jertske Pasman dat zij vlak voor zijn dood nog contact heeft gehad met Peter van Gerssen (1932-2017). 'Omdat het pand al zo lang leegstaat, wilde hij het onder de aandacht brengen. De verloedering ging hem aan het hart.' Jertske Pasman blijft enthousiast over zijn schepping: 'Het is echt een supergaaf gebouw. Het was in 1972 zijn tijd ver vooruit.'

Het Flåktgebouw bestaat uit drie cilinders met elk een diameter van 20,6 meter die per verdieping één grote kantoortuin vormen maar ook kunnen worden ingedeeld. De cilinders raken elkaar niet maar worden met elkaar verbonden door een driehoekige toren, een prisma, waarvan de hoekpunten samenvallen met de middelpunten van de cilinders. In het driehoekige gebouwdeel bevinden zich de liften, trappen, toiletten en een pantry. Aan de buitenzijde liggen de verbindingen tussen de kantoorvloeren.

Het gehele gebouw is opgetrokken uit prefab betonelementen. De vloeren bestaan uit wigvormige platen, opgelegd op een centrale kolom in het midden van de cilinder en dragende, gebogen gevelelementen met aluminium bekleding. De lage en brede ramen bevinden zich op ooghoogte van de aan hun bureau zittende medewerkers.

De aluminium gevelplaten reflecteren het zonlicht en houden het gebouw koel in de zomer. Dankzij de luchtsponw achter de platen blijft het gebouw warm in de winter. De zonwering is geïntegreerd in de gevel en in het oorspronkelijke luchtbehandelingssysteem werd de lucht afgezogen via de grote lampenkappen boven de bureaus. Door de ronde vorm is de geveloppervlakte minimaal wat optimaal is voor het energieverbruik.

(Bron: www.achitectuurgids.nl; Max Cramer, Jonge Bouwkunst in Amersfoort 1800-1990, Amersfoortse Culturele Raad/Bureau Monumentenzorg Gemeente Amersfoort, 1990; Iris van den Boom, Flåktgebouw verdient een nieuwe kans, AD/Amersfoortse Courant, 04-07-1918)

Cultureel Centrum De Flint, 1974-77

Coninckstraat 60, Amersfoort

Onno Greiner, Martien van Goor

De maquettefoto van De Flint laat zien, hoe groot de invloed van Aldo van Eyck is geweest op het oorspronkelijke ontwerp van deze schouwburg annex kunstencentrum. Het differentiëren van een groot gebouw in meerdere kleine eenheden die vervolgens weer aan elkaar worden gekoppeld door middel van zich herhalende bouwvolumes lijkt wel rechtstreeks ontleend te zijn aan het Amsterdamse Burgerweeshuis. In dit cultureel centrum zijn de verschillen in afmetingen tussen de kleine en grote ruimten echter veel groter.

Het oorspronkelijk geheel in baksteen opgetrokken complex is gebaseerd op een patroon van vierkanten van 6,4 x 6,4 meter, waarvan de meeste zijn afgedekt met een flauw hellend piramidedak, geconstrueerd in de vorm van een houten kap. Grotere bouwvolumes kregen in plaats van een grotere kap een serie kleinere daken, zoals de met acht eenheden afgedekte toneeltoren. De beide overdekte binnenstraten zijn deels plat afgedekt en geven toegang tot een grote zaal, theater, bar en creatief centrum bestaande uit meerdere werkruimten en ateliers. Max Cramer schrijft terecht: 'In de kleinschalige architectuur van De Flint is aansluiting gezocht bij het karakter en de structuur van de binnenstad.' De architect noemde De Flint een 'speelstad', geheel in de geest van die tijd waarin de 'homo ludens' centraal stond. Daarin paste ook de combinatie van professionele kunst in de grote zalen en amateurkunst in de kleinere

ruimten langs de randen van het complex, dat daardoor goed aansluit bij de schaal van de omringende woonbebouwing.

Na een brand in 1990 is een deel van het gebouw door Greiner en Van Goor gemoderniseerd. In 2014 volgde een ingrijpende verbouwing aan de voorzijde waarbij de entree, het restaurant en de foyers volledig zijn vernieuwd. Beide aanpassingen zijn niet meer in baksteen uitgevoerd maar in glas en metaalplaat, zodat het homogene karakter van De Flint verloren is gegaan. (Bron: www.architectuurgids.nl; Max Cramer, Jonge Bouwkunst in Amersfoort 1800-1990, Amersfoortse Culturele Raad/Bureau Monumentenzorg Gemeente Amersfoort, 1990)

Stad van Cahen, 1976-88

Muurhuizen 104, Amersfoort

Abel Cahen

Dit voormalige kantoor van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek is inderdaad een stad in de stad. Het is een stelsel van stegen en binnenhoven, net zoals in de middeleeuwse omgeving van het complex aan de Muurhuizen. Het is echter ook een afzonderlijk gebouw want de interne structuur sluit niet (meer) aan op de straten en stegen in de directe omgeving. Wel werden de aangrenzende gebouwen van het voormalige seminarie geïntegreerd met het ontwerp voor de nieuwbouw. Deze is er niet zonder slag of stoort gekomen want bewoners uit de directe omgeving boden felle tegenstand. Geleidelijk heeft het uit betonsteen opgetrokken bouwwerk haar plaats aan de Muurhuizen echter toch veroverd. Dat is ongetwijfeld te danken aan de harmonieuze gevelindeling met de voor Cahen zo kenmerkende ronde kolommen en betonnen borstweringen, die bijzondere raampartijen insluiten. De stalen lateien in het interieur zijn precies even dik als een metselvoeg met als resultaat een verfijnde detaillering. In 2009 is de ROB vertrokken naar het Smallepad en kwam het gebouw in handen van Stadsherstel Midden-Nederland. Het werd de thuisbasis van verschillende culturele en maatschappelijke organisaties en een plek voor wisselende exposities en activiteiten, typisch stedelijke activiteiten.

Lidwine Spoormans schrijft daarover: 'En zo wilde Cahen het ook: een gebouw als een stad. Stegen, poorten, torens, een plein en losstaande huizen maken een zogenaamde fijnmazige stedelijke structuur, passend bij de maat van het middeleeuwse centrum. De diverse doorgangen op de begane grond zijn openbaar om het gebouw werkelijk met het publieke leven te verbinden. Tegelijkertijd is voor Cahen het gebouw ook een huis, want de centrale ruimte noemt hij in een interview een 'woonkamer' die alle ruimtes en gebruikers samen brengt. Dit moest de mooiste ruimte van Nederland worden. En het is werkelijk een fascinerende plek met een andere ruimtelijke beleving vanuit verschillende hoogtes. Op het laagste niveau, de kunst kelder, zie je het licht naar beneden vallen, kijkend door een colonnade met drie verschillende soorten kolommen. Op de begane grond is de centrale ruimte de verbinding van de stad buiten naar de verdiepingen boven. Vanaf de straat zie je door de poorten heen al het licht in de centrale hal. Eenmaal binnen kijk je naar boven: de glazen koepel is niet te missen. Op de verdiepingen heb je vanaf de omloop en balkons juist de neiging om omlaag te kijken, naar het kunstwerk op de vloer van Jan Dibbets. Het concept van verbinding vanuit de 'steegjes' en 'torens' met het 'plein' werkt echt, in elk geval voor de verkeersruimtes.'

(Bron: Lidwine Spoormans, De Parel van Cahen, Love '80s architecture, 7 januari 2017)

De Groene Stee, 1976

Wiekslag 92, Liendert, Amersfoort

Bob Dogger

Bob Dogger was de laatste ontwerpende stadsarchitect van Amersfoort. Hij begon zijn ambtelijke loopbaan in 1971 totdat in 1992 de functie van stadsarchitect werd opgeheven. Dogger was de opvolger van Jan Linssen, die in de voetsporen trad van David Zuiderhoek. Anton Groot en Max Cramer schrijven over zijn ontwerpen: 'Het architectonische werk van Dogger is divers. Zijn bekendste werken zijn het poliiebureau aan de Van Asch van Wijckstraat en het VVV-gebouwtje op het Stationsplein. Beide zijn inmiddels afgebroken: het politiebureau is vervangen door een nieuw gebouw. Ander werk is de Groene Stee in Liendert, dat een aansprekend voorbeeld is van het structuralisme in Amersfoort. (...)' Wichard Maassen citeert Max Cramer, tot voor kort architectuurhistoricus bij Monumentenzorg Amersfoort: 'Dit is een van Doggers leukste gebouwen. Het hoort thuis in het rijtje de Stad van Cahen, Flint en DHV. Die zijn allemaal in dezelfde periode gebouwd en hebben een vergelijkbare architectuur.'

Evenals het Burgerweeshuis van Aldo van Eyck bestaat De Groene Stee uit een verzameling kleinere bouwvolumes van verschillende hoogte, met een eigen piramidevormig dak dat eindigd wordt door lantaarn, een daklicht dat ook Jan Verhoeven veel toepaste. Elke bouwvolume bestaat uit gemetselde schijven en haken met daartussen puien met open en dichte delen. De verschillende volumes vormen samen een groter geheel maar blijven als zelfstandige eenheden herkenbaar.

(Bron: Anton Groot, Max Cramer: Bob Dogger, Stadsarchitect van Amersfoort 1971-1992, Kroniek, september 2015; Wichard Maassen: Dit zijn 4 verrassende beeldbepalende panden in Amersfoort, AD/Amersfoortse Courant, 22-05-2018)

Centraal Wonen Het Hallehuis, 1976-84

Sandenburg 20, Schothorst, Amersfoort

Dolf Floors

Het Hallehuis past als centraal-wonen project goed bij het structuralisme als architectuurstroming: een complex met meerdere woningen en gemeenschappelijke voorzieningen. De woningen zijn verdeeld over twee blokken met elk drie groepseenheden. De blokken flankeren een binnenstraat waar via open portieken de woningentrees op uitkomen. Aan de achterzijde bevinden zich een gemeenschappelijke tuin en een moestuin. In de zes woongroepen wonen in totaal ongeveer 45 bewoners, vermeldt de website van Het Hallehuis. Iedere bewoner beschikt over een eigen appartement en deelt daarnaast gemeenschappelijke voorzieningen en ruimten met zijn medebewoners. Elke woongroep beschikt over een ruime keuken, eetkamer en huiskamer. Het project werd ontwikkeld in samenwerking met de toekomstige bewoners en na een voorbereidingstijd van acht jaar opgeleverd in 1984. De opdrachtgever was destijds de Stichting Centrale Woningzorg in Amersfoort, nu is het project ondergebracht bij De Alliantie. Philip Krabbendam heeft onderzoek gedaan naar projecten voor gemeenschappelijk wonen en schrijft over Het Hallehuis het volgende: 'In het streven naar een gevarieerde bewoners-groep is men uitgegaan van basiseenheden die op verschillende manieren gecombineerd kunnen worden. Een vorm van flexibiliteit waardoor woonruimte kan worden gevormd voor huishoudens van verschillende grootte. Deze basiseenheden zijn geschikt voor een à twee personen en (...) kunnen ook worden gecombineerd met extra kamers. (...) Voor deze combinaties is het niet nodig om wanden te bouwen of af doorbreken, de verbindingen lopen via de gemeenschappelijke trappenhuizen. De basiseenheden zijn uitgerust met een kitchenette, omdat men er vanuit ging dat men voor het bereiden van maaltijden in de eerste plaats van de groepsruimten gebruik zou maken. Bij elke basiseenheid hoort ook een ruimte voor toilet en douche, maar deze ligt niet binnen de basiseenheid, maar er vlak naast, aan het trappenhuis. Een praktische oplossing om ruimte te besparen; nu zijn er tussen de woonkamer en het toilet twee deuren, zonder dat daarvoor een extra halletje binnen de wooneenheid nodig was.'

Het streven naar een gevarieerde opbouw van de bewonersgroep is ook hier moeilijk gebleven. Woonden er in het project in het begin 15 à 20 kinderen, nu zijn dit er nog 2 à 5. Misschien wordt de opbouw uit 'basiseenheden' tegenwoordig niet meer zo geschikt gevonden voor gezinnen. In deze tijd heeft men niet meer zo de neiging het gezin 'op te lossen' in het wat grotere verband van een groep. De meeste bewoners zijn tussen de 25 en de 55 jaar.' (Bron: Philip Krabbendam: Gemeenschappelijk wonen: Centraal Wonen in het Hallehuis te Amersfoort, De Architect, 9 maart 2020)

Raad van Arbeid, 1984

Stadsring 181/183, Amersfoort

Fokke de Jong en Hans van Olphen

Het voormalige kantoor van de Raad van Arbeid ligt op de hoek van de Stadsring en de Heiligenbergerweg, het gebied Blekerseiland waar voordien de Willem III Kazerne gevestigd was die in 1982 is afgebroken. De tweede gebruiker van het kantoor was de Sociale Verzekeringsbank, waarna het pand een bedrijfsverzamelgebouw werd. Het is niet ondenkbaar dat de volgende functie ook die van appartementengebouw wordt. Zo is er een aanvraag ingediend voor de bouw van 38 woningen in een deel van het kantoorpand.

Het bouwwerk bestaat uit twee evenwijdige, ten opzichte van elkaar verschoven delen. De zuidelijke vleugel staat op de rooilijn, de noordelijke vleugel ligt terug een blokdiepte terug zodat een voorruimte ontstaat met een parkeerterrein aan de straat en een hellingbaan naar de parkeerkelder. Beide delen zijn aan elkaar geschakeld door een element met liften en trappen. De beide delen van het kantoor lijken opgebouwd uit afzonderlijke elementen, zoals bij het beroemde kantoor Centraal Beheer, maar dat is slechts schijn. De gevels van beide langwerpige kantoorblokken zijn voorzien van royale erkers die het gebouw een structuralistische verschijningsvorm geven maar in plaats van torens met vides ertussen lopen hier de kantoorvloeren gewoon door. De erkers hebben wel geleid tot een schaalverkleining van het drielaagse bouwwerk en daardoor blijft het één van de betere kantoren langs de Stadsring. (checken bij Archief Bouw- en Woningtoezicht)

Woningen 'Het Gein', 1986-89

Schothorst-Noord, Amersfoort

Herman Hertzberger

Woonbuurt 'Het Gein' ligt tussen de Albert Schweitzersingel, de Schothorsterlaan, de Nijenrode en de Rodderikweg, de Sonnetweg en de Sara Burgerhartsingel, vlakbij Station Amersfoort Schothorst. 'Het Gein' dankt haar naam aan het gelijknamige leengoed, dat al op het einde van de veertiende eeuw in deze omgeving wordt genoemd en deel uitmaakte van de hoeve Klein Emiclaer. Het wordt ook wel de 'Jazzbuurt' genoemd omdat vrijwel alle straten de namen van bekende jazzmusici dragen. Zowel het stedenbouwkundig plan als de 458 woningen zijn ontworpen door Herman Herzberger. (Bron: Wikipedia)

'Het Gein' heeft een eigenzinnige structuur bestaande uit evenwijdige woonstraten in noordwest-zuidoost richting. De oorspronkelijk tweelaagse grondgebonden woningen liggen aan de lange zijden van de blokken die slechts aan twee zijden bebouwd zijn, zodat alle voor- en achtertuinen goed op de zon zijn georiënteerd. Halverwege de buurt worden de straten doorsneden door een groenstrook, die zich in het midden van de buurt verbreed tot een klein park. Ook de randen, waar de straten onder scheve hoeken op aansluiten, bestaan uit een reeks kleinere groenplekken. Aan de zijde van het station wordt de buurt beëindigd door een bijna

halfgrond drielaags appartementencomplex dat met haar holle zijde aansluit op twee woonstraten. De bolle zijde is op het stationsgebouw gericht.

De woningen zijn opgetrokken in een betonsteen in klein formaat, in tegenstelling tot de B2-blokken waarmee in 1969 in Delft acht prototypen van de beroemde Diagoonwoningen zijn gebouwd. In deze experimentele woonhuizen met spectaculaire vide annex lichthof was ook rekening gehouden met door de bewoners aan te brengen aan- en opbouwen. Dat laatste is ook gebeurd bij de tweelaagse woningen in Amersfoort, waarvan vele een derde verdieping hebben gekregen.

(zijn er originele drielaagse woningen?)

(checken bij Archief Bouw- en Woningtoezicht)

De Gesloten Stad, 1993

Laan der Winden, Kattenbroek, Amersfoort

Piet Blom

De Gesloten Stad ligt net binnen de Ring van Kattenbroek, in het zuidelijke deel op korte afstand van de Laan der Hoven. Het is een late variant van De Kasbah in Hengelo, het project waarmee architect Piet Blom (1934-1999) in 1973 bekend zou worden. De Kasbah bestaat uit een compacte groep van 184 woningen op kolommen boven een overdekte openbaar toegankelijke ruimte, waar de bewoners elkaar konden ontmoeten en naar eigen inzicht gebruiken. Het was een uitwerking van zijn studie 'Wonen als stedelijk dak' uit 1965, waarin hij zocht naar een woon- en werkomgeving waarin sociale contacten bevorderd werden. Dit concept lag ook ten grondslag aan zijn ontwerp van de kubuswoningen, aan elkaar gescha-keld tot een 'stedelijk bos'. In 1972 verzezen de eerste 37 kubuswoningen rond Theater 't Speelhuis' in Helmond, in 1984 gevolgd door de Blaakoverbouw in Rotterdam, volgens John Boers geïnspireerd door de Ponte Vecchio in Florence.

De Gesloten Stad is het laatste 'stedelijk dak' dat Piet Blom heeft kunnen realiseren, waarbij weer werd teruggegrepen op de Hengelose Kasbah. Oorspronkelijk zouden er 130 woon-werkwoningen worden gebouwd maar het zijn er uiteindelijk niet meer dan 33 geworden.

Omdat de woningen ook niet geheel volgens de ideeën van de architect werden gebouwd, heeft Blom zich uit het project teruggetrokken. Dat heeft echter niets afgedaan aan de principes van zijn ontwerp.

Pepijn Bakker bezoekt De Gesloten Stad in 2013 op uitnodiging van bewoner en architectuurfotograaf Dirk Verwoerd: 'Bij het betreden van de wijk overvalt een gevoel van knusheid. De drie verdiepingen hoge huizen zijn als een kring geordend rond een binnenterrein dat doet denken aan een dorpsbrink. Omdat alle huizen met elkaar zijn versmolten is het niet duidelijk waar het ene huis start en het andere stopt. Het versterkt het gevoel een community te betreden. Een eerste belangrijk verschil met de Kasbah, is dat de huizen hier een voet aan de grond hebben gekregen. Terwijl in de Kasbah nauwelijks contact is tussen begane grond en de erboven zwevende huizen, hebben alle huizen van de Gesloten stad een wo-ningtoegang met hoge glaspui ernaast, waardoor direct contact is tussen de binnen en bui-ten. Het project is dus minder radicaal, maar gezien het veel betere gebruik van de tuintjes en terrassen tussen de woningen, is dat eerder een pluspunt.'

(Bron: John Boers, www.amersfoortopdekaart.nl; Pepijn Bakker, Een perfecte community, 21 maart 2013)

Brugwoningen Kattenbroek, 1994

Bruggensingel-Zuid, Bruggensingel- Noord, Kattenbroek, Amersfoort

Leo Heijdenrijk

De Amersfoortse brugwoningen zijn in meerdere opzichten uniek. Er zijn niet veel woningen in de vorm van een brug en die bovendien een plek hebben verworven in Madurodam, de grootste kleine stad van ons land. Woningen of andere gebouwen óp een brug kwamen in middeleeuwse steden regelmatig voor, denk maar aan de Ponte Vecchio in Florence of de Rialtobrug in Venetië. Woningen in de vorm ván een brug is een heel ander verhaal. De brug is hier namelijk geen verbindend maar een scheidend element want halverwege bevindt zich de bouwmuur. Daar is destijds ook kritisch op gereageerd in de vakwereld: 'De Bruggensin-gel leek een aardig profiel te hebben voordat de brugwoningen er werden gebouwd. Waar de weg het water kruist zijn dammen in plaats van bruggen en de brugwoningen ontnemen ieder zicht op het slootje dat een singel had moeten zijn. De brugwoningen voegen op deze manier niets toe, maar ontnemen de wijk door deze vorm van privatisering zijn ruimtelijkheid.'

Ondanks de kritiek hebben de brugwoningen opvallende ruimtelijke kwaliteiten. Ze vormen met hun kleine hoekdraaiingen een strakke maar tegelijkertijd levendige reeks bouwvolumes.

Doordat de smalle zijde van deze gekoppelde woningen op de straat is gericht, hebben ze de verschijningsvorm van kleine, vrijstaande woonhuizen. De woonruimtes zijn wel op het water maar nauwelijks op elkaar gericht, waardoor het gevoel van privacy groot is. De heldere, eenvoudige vormgeving van een gesloten, gemetseld deel op het land en een open, glazen deel boven het water, versterkt de onderlinge samenhang van een doorgaande structuur.

(Bron: Wijnand Looise, Kees van Ruyven en Edwin Santhagens, Kattenbroek in Amersfoort door Ashok Bhalotra, De Architect, 14-04-1992)

Atelierwoning(en) Verhoeven, 1964-71

Park Weldam 10a, Hoevelaken

Jan Verhoeven

Bij haar toelichting op zijn eigen woonhuis met atelier citeert Mette Zahle uit de toelichting van Jan Verhoeven: 'De bezinning op het leefbaar maken van de ruimte geeft een huis.' Oorspronkelijk was het trouwens een dubbel woonhuis, met op de overgang tussen beide haaks op elkaar staande vleugels het vierkante atelier en op de diagonaal de entree van de drie gebouwdelen. Behalve de entreehal aan het voorplein is de gehele plattegrond opgebouwd uit een stelsel van meerdere kleine en drie grote vierkanten, boven de beide woonkamers en het atelier. Deze zijn alle drie afgedekt met een piramidedak, die boven de woonruimten bekleed met houten delen en op de top een lantaarn. Het atelierdak is voorzien van vier daklichten. Mette Zahle c.s. gaan in op de relatie tussen de grote de kleine ruimten in de woning: 'Alle ruimten zijn geordend rond een centrum: de woonhuizen rond het plein, de slaapkamer en de keuken rond het 'woonplein', de woonkamers en de kinderkamers rond een patio.' Een dergelijke groepering past Verhoeven ook toe in zijn volgende woning- en schoolontwerpen. Ook de traditionele materialen hout en baksteen keren telkens weer terug, evenals de ambachtelijke constructies en detailleringen. De auteurs van de monografie schrijven hierover: 'Door het toepassen van bijzondere details, zoals hier de tandvormige vervlechting van bakstenen, en in de vergetelheid geraakte ambachtelijke technieken wil Jan Verhoeven de 'arbeidsvreugde', het plezier in goed uitgevoerd vakmanschap, bij de uitvoerende versterken.'

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012; Paul Groenendijk, Piet Vollaard, www.architectuurgids.nl)

Woningbouwcomplex, 1966-75

Kyftenbeltlaan/Van Dedemlaan/Laantje van Hilhorst, Hoevelaken
Jan Verhoeven

Tussen de Van Zuijlenlaan en de Van Dedemlaan maakt de Kyftenbeltlaan tweemaal een knik met op beide plekken een plantsoen met parkeervakken. Van een gewone woonstraat tussen twee bouwblokken en aan beide zijden woonhuiskavels wordt de Kyftenbeltlaan hier een informele, interne ontsluiting. Ze doorsnijdt de locatie op subtiële wijze met aan beide zijden een project van Verhoeven. Aan de westkant ligt fase 1 met 17 woningen, aan de oostkant fase 2 met 18 woningen, beide gebouwd tussen 1968 en 1972. In de hoek tussen de Kyftenbeltlaan en het Laantje van Hilhorst liggen de 12 woningen uit fase 3, gebouwd rond 1975.

De eerste fase bestaat uit meandervormig geschakelde en gespiegelde woningen met garages, waarbij twee woningen met garages en tuinen samen een vierkant vormen. Door de garages 45° te draaien ten opzichte van de gemeenschappelijke bouwmuren ontstaat na schakeling een slingerende structuur met gemeenschappelijke voorpleinen naar twee, vier en zes woningen. De koppeling via de garages is zichtbaar gemaakt door middel van een smalle kamer haaks erboven en met een vide boven de woonkamer, waarin de trap is geplaatst. Deze smalle kamer op de verdieping is uitgevoerd als een langwerpige lantaarn met rondom glas.

In de tweede fase zijn telkens vier woningen geschakeld in de vorm van een klaverblad met in het midden een open ruimte die is verdeeld in vier kleine patio's. Hier vormen vier woningen een vierkant waarvan er drie op een rij zijn gezet, die aan beide zijden wordt afgesloten door drie geschakelde woningen waarvan de niet bebouwde ruimte uitkijkt op een plantsoen. In dit project staan de garages evenwijdig aan of haaks op de straat en zijn juist de gemeenschappelijke bouwmuren 45° ten opzichte van de garages gedraaid. Ook deze woningen zijn voorzien van smalle bovenkamers in de vorm van een lantaarn boven de garages en de woonkamer, die nu evenwijdig aan de straat liggen.

De woningen van de derde fase zijn de enige met een volledige verdieping, die echter geheel als kap met dakramen is ontworpen met de gootlijn op vloerhoogte. De schakeling lijkt op die uit de tweede fase maar de patio ontbreekt, zodat de woningen elkaar in de punt bijna raken. Per klaverblad zijn drie woningen aan elkaar geschakeld via de bouwmuur onder 45°, terwijl het aansluitende klaverblad een kwart slag gedraaid is. Deze groep van zes woningen komt tweemaal voor en zijn ook onderling een kwart slag gedraaid.

Alle woningen zijn evenals het eigen woonhuis van Jan Verhoeven opgetrokken uit een bruinrode baksteen met houten kozijnen, ramen en deuren. De woningen van de derde fase zijn later wit gekeimd. De vlakke, schuine en staande dakvlakken zijn afgewerkt met bitumen of bitumineuze leien. In de interieurs zijn de balkenconstructies in het zicht gelaten.

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012) 46

Woonhuizen Bijenvlucht, 1974-77

Bijenvlucht/Horstpad, Hoevelaken
Jan Verhoeven

De vijf geschakelde woningen aan de Bijenvlucht vormen met elkaar het vijf achtste deel van een achthoek, waardoor een halfopen hof is ontstaan. Het oorspronkelijke ontwerp ging nog uit van zeven woningen, waardoor de achthoek bijna gesloten zou worden met een vrijwel gesloten hof als resultaat. De huidige hof heeft echter ook een duidelijk middelpunt, waar het Horstpad na een scherpe bocht op uitkomt. Vanaf dit punt waaieren de gespiegelde toe-gangs- en garagepaden uit naar de vijf woningen, met daartussen schegvormige voortuinen. Zoals vaker bij Jan Verhoeven grenzen de achtertuinen aan het openbaar gebied.

Elke woning bestaat uit drie delen, twee rechthoekige delen die aan de voorzijde de toegangshal en de garage bevatten, met daartussen een achthoekige woonruimte van twee bouwlagen hoog en een eveneens achthoekige vide in het verkeersgebied op de eerste verdieping. Vanwege de afmetingen van deze brede galerij en de visuele relatie met de woonkamer vormt het een extra, 'vrije' ruimte, zoals Mette Zahle deze noemt. Het achthoekige deel van de woning is in de gevels duidelijk herkenbaar aan de verticaal doorlopende glas-puien die als een soort erker zijn vormgegeven en waarachter zich ook de tot op de tweede verdieping doorlopende spiltrap bevindt. Deze biedt toegang tot het zonneterras, dat schuil gaat achter de dakschilden. Bij drie van de vijf woningen is het terras inmiddels omgevormd tot een dakkamer, een oplossing die door de architect al was voorzien.

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Woonhuizen Bijenvlucht/Reeënspoor, 1975-77

Bijenvlucht/Reeënspoor, Hoevelaken

Jan Verhoeven

De woonhuizen aan de Bijenvlucht vormen samen met die aan het Reeënspoor een informele poort naar het dorp vanaf de Koninginneweg. Terwijl de vijf woningen rond de hof zich met de transparante achterzijden naar de weg keren, vormen de twee woningen aan Bijenvlucht en Reeënspoor een meer gesloten bakstenen muur langs de weg.

Beide woningcomplexen tonen echter ook verwantschap met elkaar door het thema van de achthoek. Deze twee woningen zijn echter geen variatie op de rijwoning maar op de hofwoning. Aan de Bijenvlucht ligt een vierkante woning met een over twee assen symmetrisch in de woning gelegen achthoekig atrium, waaromheen alle ruimten gegroepeerd zijn. Aan het Reeënspoor ligt een woning met een open patio die vijf achtste van een achthoek beslaat en zich richt op de tuin aan de straat. Deze combinatie van een extreem naar binnen en een naar buiten gerichte woning is uniek. Beide woningen zijn deels één en deels twee lagen hoog, wat met de verschillende lessenaarsdaken een afwisselend daklandschap oplevert. De gedeelde schoorsteen in de westgevel met spuwers ter weerszijden maakt van dit complex een bijzondere tweekapper. (Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Woonhuizen Veenslagenweg, 1982-85

Veenslagenweg 142-164

Jan Verhoeven

De twaalf woningen aan de Veenslagenweg liggen in de oksel van een knik in deze weg, tegenover een plantsoen. De woningen zijn verdeeld over vier cirkelsegmenten met elk drie woningen, waarvan de kopgevels als radialen naar het eigen middelpunt wijzen. De cirkelsegmenten omsluiten een binnenhof die als parkeerplein is ingericht. De tuinen liggen aan de buitenzijde van de hof, langs de Veenslagenweg, de Kleinhovenweg en het Kerkpad. Met als gevolg veel schuttingen langs de openbare ruimte. Van bovenaf gezien vormen de vier segmenten een klavertje-vier.

Ieder segment heeft drie knikken, zodat elke woning een eigen knik heeft en de bouwmuren haaks op de gevel staan. De slaapkamers op de eerste verdieping zijn rechthoekig, in de overblijvende schegvormige ruimte is de trap geplaatst en bevindt zich ook de badkamer. Op de tweede verdieping zijn beide slaapkamers een kwart slag gedraaid als gevolg van de steile, hoge kap met goot vlak boven de kozijnen op de begane grond. De makelaar adverteerde voor deze

woningen met de slogan: 'Bestemd voor fantasierijke mensen, die beslist niet op zoek zijn naar een recht-toe-recht-aan-woning.'

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Woningbouwcomplex Kantemars, 1984-85

Huijgenserf 22-60, Hoevelaken

Jan Verhoeven

Dit project voor 20 HAT-eenheden (Huisvesting Alleenstaanden of Tweepersoons-huishoudens) bestaat uit tien vierkante torentjes met een flauw hellend tentdak. Ze zijn verdeeld in twee groepen van elk vijf tot een haak geschakelde vierkanten, waarbij het torentje op de hoek naar binnen is geschoven. De beide haken vormen samen de kop van het Huijgenserf, waarlangs aan twee andere zijden bescheiden rijwoningen staan en de vierde zijde wordt afgesloten door twee-onder-één-kap woningen.

Alle woningen worden ontsloten aan de buitenzijde van beide haken, in feite dus via een achterstraat langs de achtertuinen van aangrenzende woningen. Elk torentje bestaat uit een beneden- en een bovenwoning. De bovenwoningen zijn per twee bereikbaar via een rechte steektrap aan de achterzijde, alleen de middelste bovenwoning heeft een eigen trap. Tegen zowel de voor- als achtergevel zijn bergingen geplaatst die aan het Huijgenserf zijn voorzien van een terras voor de bovenwoning. De bergingen aan de achterzijde zijn voorzien van een flauw hellend pannendak. De verschijningsvorm is sober en het geheel maakt een wat gedrongen indruk door de lage goten, vlak boven de kozijnen op de verdieping. De huur voor deze woningen, die in 1985 werden opgeleverd, bedroeg destijds slechts 270 gulden per maand. (Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Woonhuis Carree, 1960-62

Princenhoflaan 6, Leusden

Jan Verhoeven

In het ontwerp van deze woning paste de architect voor het eerst een kap toe, in de vorm van een pyramidedak. Deze dekt de centraal gelegen vierkante woonkamer af, met in het midden de open haard waarvan de schoorsteen als vierkant blok door het dak steekt. Tegenover elkaar over de diagonaal bevinden zich aan de straatzijde de garage, entree en keuken en aan de tuinzijde drie slaapkamers en een badkamer. Beide haakvormige en gespiegelde gebouwdelen zijn plat afgedekt. De korte zijden hiervan sluiten aan op twee terrassen die via twee glazen puien bereikbaar zijn vanuit de woonkamer. Deze buitenruimten maken deel uit van de woning want de dakranden van de haakvormige gebouwdelen lopen door tot de hoeken van een groter vierkant, ondersteund door dubbele houten stijlen.

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Woonhuis Tonneman, 1962

Princenhoflaan 8, Leusden

Jan Verhoeven

Op de naastgelegen woning paste de architect twee kappen toe in de vorm van identieke, langwerpige schilddaken. Onder het ene dak bevindt zich de woonkamer als één grote ruimte, onder het andere dak zijn de slaapkamer en een badkamer gegroepeerd. Tussen beide schuine daken ligt een plat afgedekte tussenlid met daarin de entreehal en een droogruimte, waarvan de diepte overeenkomt met de breedte van de schoorsteen. In een haakvormige plat afgedekte aanbouw zijn de keuken, bijkeuken en de garage ondergebracht. Deze haak vouwt zich rond het open entreegebied naar de woning. Inmiddels is dit bij de woning getrokken en boven de woonkamer is een verdieping gebouwd, door de kap op te tillen.

(Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012)

Park Rozendaal, 1968-71

Tussen Torenakerweg, Middenweg, Noorderinslagweg en Asschatterweg, Leusden

David Zuiderhoek, Henk Klunder, Bouke IJstra, W.C.J. Boer

Als basis voor de ontwikkeling van Leusden tot een New Town met 55.000 inwoners in het jaar 2000 werd door de gemeente een structuurplan vastgesteld, waaraan onder andere David Zuiderhoek en DHV hebben meegewerkt. De eerste fase van dit structuurplan bestond uit een woonwijk met 1.100 identieke drive-in 'waaierwoningen' die zouden worden ontwikkeld door Eurowoningen uit Den Haag in het Bestemmingsplan Rozendaal. In 1969 werd gestart met de bouw van vier modelwoningen van een proefserie van veertien. De spectaculaire opening in de herfst van 1970 werd verricht door tv-ster Willem Duys en enkele bekende sporters uit die tijd. Een klein jaar later was van het optimisme niet zoveel meer over. Vanwege de sterk gestegen bouwkosten bleek de oorspronkelijke opzet van de plannen financieel niet meer haalbaar. Uiteindelijk zouden er van de oorspronkelijke 1.100 woningen maar 476 daadwerkelijk worden gerealiseerd, zo werd al medio 1971 in het tijdschrift Bouw bericht: 'Daarvan zijn er momenteel ongeveer 200 verkocht voor prijzen rond de f 70.000 (...) en voor de overige worden nog kopers gezocht. Die zullen dan wel f 80.000 op tafel moeten leggen. Het door Eurowoningen gelopen verlies zou in de tonnen lopen.'

Het gerealiseerde deel van het plan is opgebouwd uit identieke drive-in rijwoningen van drie lagen hoog, gebouwd in een gietsysteem en met gevels van gewassen betonelementen en woningbrede aluminium puien. De garage was oorspronkelijk bestemd voor twee auto's maar bij de indeling van de plattegronden kon worden gekozen uit meerdere opties. Per bouwlaag waren vier verschillende indelingen mogelijk zodat in totaal 64 varianten denkbaar waren. Deze flexibiliteit was mede te danken aan twee leidingschachten, die meerdere plekken voor badkamer en keuken mogelijk maakten. In menige woning is de door Raymond Loewy ontworpen stalen 'American Kitchen' nog aanwezig.

Het opvallendste van deze experimentele woningen is echter de gerende plattegrond: aan de voorkant smaller dan aan de achterzijde. Daardoor ontstaan bij schakeling lange waaiers maar door de staffeling blijft elke woning als een afzonderlijke eenheid herkenbaar. De expressieve balkons versterken dit effect en bieden tegelijkertijd veel privacy. De woningen rijgen zich aaneen tot korte en lange cirkelsegmenten en omsluiten lens- en haltervormige openbare ruimten.

Bijzonder waren de voor een parkstad kleine tuinen van slechts 10 meter diep en het ontbreken van een voortuin. In plaats hiervan werden vrijstaande plantenbakken geplaatst die de toegang tot de garage en de opstelplaats markeren. De kleine kavels werden gecompenseerd door opvallend veel openbaar groen waar ook de bewoners aan bij moesten dragen. Destijds bedroegen de vaste lasten voor het onderhoud van de woonomgeving 400 gulden per jaar. Het groen bestaat aan de voorzijde uit plantsoenen met speelplekken en aan de achterzijde uit

speelweiden en boomgroepen. Verschillende waterpartijen dooraderen de wijk. De bewoners hebben zelfs een verwarmd openlucht zwembad en tennisbanen in eigen beheer. (Bron: Max Cramer, Johan Galjaard, Anton Groot, Dorothee Segaar-Höweler: David Zuiderhoek, Componist van de ruimte, 1911-1993, Uitgeverij Thoth, Bussum, 2017)

Alandsbeek II, 1972

Tussen Asschatterweg, Reigerpad, Eiberpad en Valleikanaal, Leusden

David Zuiderhoek

Alandsbeek is de Leusdense uitbreiding oostelijk van Park Roozendaal. In dit gebied zouden oorspronkelijk dezelfde drive-in woningen als in Europarkstad worden gebouwd maar daar is in de loop van 1971 om financiële redenen vanaf gezien. Alandsbeek bestaat uit een klein westelijk en groot oostelijk deel, van elkaar gescheiden door een waterpartij, de Wetering. In Alandsbeek I zijn door Eurowoningen twee- en drielaagse woningen gebouwd aan een systeem van woonpaden met haaks daarop parkeerterreinen. Deze woningen zijn bedoeld als overgang van de drielaagse woningen van Park Rozendaal naar de meer landelijke woningen in Alandsbeek II, waarvan zowel het stedenbouwkundige plan als ook de 481 premiewoningen waarvan 200 huur door Zuiderhoek zijn ontworpen.

Alandsbeek II grenst via een bestaande bosstrook aan het Valleikanaal. Het patroon van gekromde straten doet in de verte nog denken aan Park Rozendaal maar de bebouwing is totaal verschillend. Hier zijn de woningen zo sterk ten opzichte van elkaar verschoven dat er geen sprake meer is van straatwanden. Dankzij de vele bomen heeft de wijk in de loop der jaren bovendien een bosachtig karakter gekregen.

De deels gespiegelde woningen hebben een bijzondere plattegrond die Zuiderhoek nadien nog regelmatig zou toepassen. De garage en de eigenlijke woning liggen bij de meeste huizen in elkaars verlengde met daartussen de entreepartij. Hoofd- en bijgebouw zijn daarbij samengevoegd onder één groot dakvlak met lage goot aan de straat en hoge goten aan patio en achtertuin. Door af en toe een garage in het hoofdgebouw onder te brengen en de staffeling in de verkaveling zijn afwisselende bouwvolumes ontstaan. Deze zijn gegroepeerd tot vrijwel identieke clusters van in totaal dertien woningen, de zogenoemde 'woon-units'. De gehele wijk bestaat uit 37 van deze units die op een rechthoekig raster staan maar dankzij de haakse posities en kleine verschuivingen een informele verkaveling hebben opgeleverd, een soort onregelmatige regelmaat. Binnen elke woonunit komen verschillende woningtypen voor. Zo zijn er woningen met twee, drie, vier of zes verblijfseenheden, zodat alleenstaanden, tweepersoonshuishoudens en kleine en grote gezinnen door elkaar kunnen wonen.

Karakteristiek is dat elk blok wordt afgesloten met een klein bouwvolume met symmetrisch zadeldak. Dit blokje met garage sluit aan op een asymmetrisch volume met hogere goten en nok. Hiertegen is een gelijkvormig maar weer één verdieping hoger blok geplaatst. Dit hoogste blok sluit via de doorgeschoten kap van de aanbouw weer aan op de laagste goothoogte van de garages op de blokeinden. Het hoogteverschil in de kopgevel is geaccentueerd met verticale houten schroten. Deze houten betimmering van de kopgevels geeft het geheel een informeel, landelijk karakter. Daartegenover staat dat de bouwvolumes door het gebruik van bitumen leien een zeer strakke contour hebben gekregen met een opvallend silhouet. De geleiding door middel van in elkaar schuivende dakvlakken heeft veel bewoners geïnspireerd om extra dakopbouwen aan te brengen. Dat is in Alandsbeek goed gelukt doordat men daarbij de dakhelling, het materiaalgebruik en detaillering van Zuiderhoek nauwgezet heeft gevolgd.

(Bron: Max Cramer, Johan Galjaard, Anton Groot, Dorothee Segaar-Höweler: David Zuiderhoek, Componist van de ruimte, 1911-1993, Uitgeverij Thoth, Bussum, 2017)

Montessorischool 't Ronde, 1978

Uilenhoeve 39, Leusden

Jan Verhoeven

De plattegrond van deze basisschool beslaat tweederde van een cirkel. De acht lokalen bevinden zich langs de buitenrand met ertussen kleine toiletruimten. Voor de helft van de toiletruimten liggen vierkante, afgesloten dienstruimten zoals keukens en bergingen met de entree tegenover de toiletten. De dienstruimten liggen deels onder brede trappen die naar het balkon van de centrale hal leiden, het 'theater'. Deze extra hoge hal vormt het middel-punt van de school en ook de plaats waar men het gebouw binnenkomt.

Ondanks de ronde vorm van de school zijn de gevels, de platte daken en de kappen geheel uit rechte vlakken opgebouwd. Dat is het resultaat van de kristalachtige structuur van de constructie die zijn weerslag vindt in de vele hoekverdraaiingen in de plattegrond. Er komen vrijwel geen haakse aansluitingen tussen muren voor, wat nog wordt versterkt door de erkers in de buitengevel die doen denken aan de kranskapellen rond een kathedraal. Ook het daklandschap volgt de kristallijne opbouw vanaf de lage erkers in de buitenrand, via de met pannen bedekte lessenaarsdaken op de lokalen tot en met de met dakleer afgedekte hellende dakvlakken van de centrale hal.

Lidwine Spoormans schrijft over Verhoeven: 'Hij wilde dingen bepalen, beginnen en eindigen, dingen moesten af zijn.' Ze twijfelt of dat hier wel het geval is: 'Of het gebouw 'af' is weet ik niet. In die aaneenschakeling van elementen zie ik juist de mogelijkheid om te groeien, als bladeren rond een hart. Het onaffe lijkt me een kracht, zeker in scholenbouw. Er kan altijd een lokaal bij of af. De ruimte binnen is open en vloeiend en is heel geschikt voor het tentoonstellen van kinderspul. Het is een mooi gestructureerde chaos van houten constructiedelen, hoekjes en doorkijkjes en natuurlijk een heleboel stoeltjes en tafeltjes. Zo natuurlijk als de materialen en kleuren zijn in het interieur, zo fel en dominant is het rood van het houtwerk buiten. (...)' (Bron: Mette Zahle, Dorothee Segaar-Höweler, Andrea Prins: Jan Verhoeven 1926-1994, exponent van het Structuralisme, Stichting BONAS, Rotterdam, 2012; Lidwine Spoormans, Love '80s architecture, 7 januari 2017)